

**НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ
ПОНЯТТЯ «ГРОШІ» У ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ ФОНДІ
УКРАЇНСЬКОЇ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ**

**NATIONAL AND CULTURAL PECULIARITIES
OF CONCEPT “MONEY” VERBALIZATION IN PHRASEOLOGICAL FUNDS
OF UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES**

Малиновська Г.Р.,

orcid.org/0000-0002-2495-973X

*асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

У статті розглянуто національні особливості репрезентації концепту ГРОШІ у фразеологічному фонді української і англійської мов. Концепт репрезентований різними номінаціями: фразеологізмами із ключовим словом (лексичним компонентом *groshi/money*); фразеологізмами, у лексико-семантичній структурі яких є найменування грошових одиниць і/або їхніх номіналів та фразеологізмами, у яких сема *groshi* представлена імпліцитно.

На основі порівняльного аналізу фразеологічних одиниць виявлено універсальні (антропоцентризм, метафоризація внутрішніх і зовнішніх якостей людини та ін.) та специфічні національно-культурні компоненти вербалізації даного концепту у двох етнокультурах.

У фразеологічних фондах української і британської мов виявлена чимала кількість фразеологізмів із компонентами-соматизмами на позначення латентної семи *groshi*. Зазначено, що у двох мовах найчастіше вживається лексема *рука*, причому в українській лінгвокультурі ця лексема має переважно негативне конотативне забарвлення (жебракувати, злодюжка, шахрай та ін.). Проблема хабарництва в українській мові здебільшого описується лексемами *рука* і *лапа*, а у британській – *hook*, *palm*, *wheel* та ін.

Сема *groshi* також вгадується у фразеологічних одиницях із назвами продуктів харчування, які широко представлені у двох мовах. В українській культурі: *хліб*, *мед*, *масло*, *сир*, *сметана* та ін., у британській – *bread*, *bean*, *gravy*, *cake*, *fat* та ін. Найчастіше у двох культурах на позначення закодованої семи *groshi* використовується номен *хліб*. Отже, його можна розглядати як найголовнішу національну реальію двох етносів.

Зафіксовано, що показником багатства і великої кількості грошей в українській мовній культурі виступають лексеми *кишеня*, *мішок* і *гаманець*, у британській мовній свідомості це лексеми *purse* і *pocket*. Показники бідності, нестатків в українському фразеологічному фонді – лексема *торба*, тоді як у британському – *cap*. Лексема *торба* в українському ФФ здебільшого вживається і у фразеологічних одиницях на позначення «жебракувати».

Усі вищеперераховані національно-культурні особливості концептуалізації поняття *groshi* формують культурно-національні картини етносів та визначають певні особливості менталітету українців і британців.

Ключові слова: концептуалізація, гроші, фразеологічна одиниця, латентна сема, національно-культурний компонент, національні реальії.

The article considers national peculiarities of the concept MONEY representation in phraseological funds of Ukrainian and English languages. The concept is presented in three nominations: phraseological units containing the key word ((lexical component *money*); phraseological units with the names of monetary units and/or their denominations, and phraseological units, in which the sema *money* is represented implicitly.

On the basis of comparative analysis of phraseological units the author reveals universal (anthropocentrism, metaphorization of internal and external character traits of a person, etc.) and specific national and cultural components of the concept verbalization in two ethnocultures.

Phraseological funds of Ukrainian and British languages contain a considerable number of phraseological units with components-somatism to denote the latent sema *money*. The lexical item *hand* prevails in both languages. In Ukrainian linguaculture the lexeme has negative connotation (*beggar*, *thief*, *swindler*, etc.). Lexical items *hand* and *paw* in Ukrainian and *hook*, *palm*, *wheel*, etc. in British phraseological funds are mostly used to denote the concept *bribery*.

We can guess sema money in the names of food items which are widely represented in two languages. In Ukrainian culture: bread, honey, butter, cheese, sour cream, etc., in British – bread, bean, gravy, cake, fat, etc. The nomen bread prevails in two linguacultures. Therefore, it can be regarded as the most important national reality for two cultures.

The lexemes pocket, bag and purse in Ukrainian language culture and purse and pocket in British culture are the indicators of wealth. The indicator of poverty in Ukrainian phraseological fund is lexeme bag and in British – cap. The lexical unit bag in Ukrainian language is also used to talk about begging.

All the above mentioned peculiarities of the concept MONEY verbalization in phraseological funds, form cultural and national picture of ethnic groups and define certain features of the mentality of Ukrainians and Englishmen.

Key words: conceptualization, money, phraseological unit, latent seme, national and cultural component, code of the culture, national realities.

Постановка проблеми. Універсальні та національно-марковані концепти розглядаються як важливі компоненти мовних картин світу. Одним із них виступає концепт ГРОШІ, пов'язаний із життям людини, що зумовлює її поведінку, рівень потреб, соціальний статус тощо та відображає індивідуальні й національні особливості, культурні звичаї, традиції та духовний світ. Гроші виступають одним із базових концептів культури, які беруть участь у категоризації світу [14, с. 661]. Крізь призму сприйняття матеріальних цінностей, зокрема грошей, відбувається не лише диференціація соціальної ієрархії суспільства, але і становлення системи цінностей особистості.

Розуміння національного способу мислення стає можливим через вивчення систем ціннісних орієнтацій, які знаходять своє вираження в мові, зокрема у її фразеологічному фонді (ФФ), оскільки саме у фразеологізмах яскраво виявляються національні особливості образного народного мислення й світосприйняття. У фразеологічному фонді знаходимо набуті суспільно-економічним досвідом національно-специфічні, етнокультурні аспекти концептуалізації дійсності [16, с. 57].

Важливим елементом виявлення мовної картини світу є зіставлення однієї мови з іншими мовами [13, с. 66]. Зіставний аналіз фразеологічних одиниць (ФО) різних лінгвокультур, зокрема української і англійської, дає змогу об'єктивно встановити деякі ціннісні пріоритети зазначених етносів, проаналізувати джерела формування їхніх світоглядних систем, виявити особливості національного характеру та менталітету й певною мірою реконструювати матеріальну і духовну культуру двох народів.

Дана робота підготовлена спираючись на сучасні надбання когнітивної лінгвістики (Н. Хомського, Дж. Лакоффа, Р. Лангакера С. Томпсона, Ж. Фоконьє, А. Вежбицької, Н. Болдирева, О. Кубрякової, В.Н. Телія та ін.), зокрема таких її напрямів, як лінгвокультурологічний (В. Карасик, С. Воркачев, Є. Верещагін, Ю. Степанов, В. Маслова та ін.) та семантико-когнітивний (З. Попова, І. Стернін, Ч. Філлмор, Є. Кубрякова, Н. Болдирев, А. Приходько та ін.), а також з урахуванням зіставно-типологічних студій М. Кочергана, В. Манакіна, О. Селіванової, Л. Лисиченко, Л. Дробахи, І. Подолян та ін., зокрема дослідження фразеологізмів та паремій (Р. Зорівчак, С. Денисенко, О. Кшановський, Н. Головіна, В. Ужченко, Д. Ужченко, В. Пирогов та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про значущість грошей як матеріальної цінності, що визначає поведінку і життя особистості

та суспільства, свідчить інтерес науковців різних галузей (історія, філософія, економіка, психологія, суспільствознавство тощо), які розглядали поняття «гроші» у різних аспектах.

Концепт ГРОШІ достатньо широко досліджується українськими мовознавцями [1–7; 15; 17 та інші]. Проте дослідження засобів вербалізації концепту ГРОШІ на матеріалі фразеологічних фондів мов віддаленої спорідненості, зокрема української й англійської, у зіставному аспекті з урахуванням сучасних напрацювань семантико-когнітивного, лінгвокультурологічного, етнокультурного та антропоцентричного підходів не можна вважати вичерпними. Більшість дослідників зосереджували увагу на аналізі фразеологізмів із ключовим словом (лексичним компонентом *groshi/money*) та фразеологізмами, у лексико-семантичній структурі яких є найменування грошових одиниць і/або їхніх номіналів, або концентрували увагу на дослідженні концептуалізації поняття гроші певним етносом.

Водночас проблема комплексного аналізу етноспецифіки концептуалізації поняття *groshi/money* українцями і британцями, зокрема докладного аналізу ФО, які знаходяться на перетині концепту ГРОШІ з іншими концептами: БАГАТСТВО, БІДНІСТЬ, ФІНАНСИ, БІЗНЕС, ПРАЦЯ, ВЛАДА та ін. у яких сема *groshi* представлена імпліцитно, не можуть вважатись повними та потребують додаткових досліджень, що зумовлює актуальність нашої наукової розвідки.

У статті розглядаємо власне фразеологізми (у вузькому розумінні цього терміна), оскільки фразеологічні вирази, зокрема, паремії було досліджено у наших попередніх працях [8–12] як особливу зону в структурі концепту ГРОШІ, його діахронічний зріз, оскільки паремії відображають «не сучасні, а переважно історичні уявлення про відношення народу до концепту і розуміння народом різних сторін цього концепту» [13, с. 112].

Постановка завдання. Мета дослідження – з'ясувати національну специфіку концептуалізації поняття «гроші» у фразеологічних фондах української і англійської мов; виявити як типові, так і національно-специфічні особливості вербалізації та функціонування концепту ГРОШІ у фразеологічних фондах зазначених мов; виокремити спільності й розбіжності у семантичній структурі двох мов і культур та визначити певні особливості менталітету британців і українців.

Предметом дослідження виступає етнокультурний концепт ГРОШІ (фрагмент мовної картини світу) в його вербальному вираженні засобами української й англійської фразеосистем у зіставному аспекті.

Матеріалом дослідження слугували фразеологічні та тлумачні словники (див. Ілюстративний матеріал 1–9). Шляхом суцільної вибірки із зазначених джерел відібрано 996 українських та 1209 британських ФО. Разом база даних складає 2205 ФО двох етносів.

Виклад основного матеріалу. Концепт ГРОШІ в українській і англійській мові репрезентований різними номінаціями: 1) фразеологізмами із ключовим словом (лексичним компонентом *гроші/money*); 2) фразеологізмами, у лексико-семантичній структурі яких є найменування грошових одиниць і/або їхніх номіналів та 3) фразеологізмами, у яких сема *гроші* представлена імпліцитно.

1. Українські фразеологізми з лексичним компонентом *гроші/грошики* складають (39 ФО) від загальної кількості відібраних українських ФО: **за так-гроші**, зі сл. *купити, викупити і т. ін. Недорого, дешево; вигідно* (СФУМ, с. 705).

Ключове слово – репрезентант концепту в британському фразеологічному фонді – лексичний компонент *money* представлений більш широко (86 ФО) від загальної кількості англійських ФО: **be in the money** (букв.: бути у грошах) (OALD, р. 948).

Аналіз ФО з компонентом *гроші/money* показав, що британці, у порівнянні з українцями, більш активно використовують лексему *money* на позначення різноманітних явищ та дій у суспільному житті. Констатуємо в цілому амбівалентне ставлення українського і британського етносів до цієї реальності, з невеликою перевагою позитивної або нейтральної оцінки грошей англійцями, оскільки гроші, на думку англійців, – це підсумок важкої праці і відображення їхнього успіху, мабуть, тому вони часто вживають цю лексему як компонент ввідних фраз у розмовно-побутовому та неформальному діловому стилі спілкування: **for my money** (букв.: на мої гроші) *розм.* на мою думку (OALD, р. 948).

В українському ФФ фіксуємо фразеологічну одиницю, яка підтверджує традиційний уклад селянського господарства, за яким сім'я прагнула забезпечити себе всіма необхідними продуктами харчування, схвалювалась працьовитість, а неробство засуджувалось: **з грошика та (і) з кошика**. куплений у магазині, на базарі і т. ін., а не здобутий у власному господарстві (ФСУМ, с. 200).

Мірилом кількості грошей та/або їхньої наявності в українській мовній свідомості виступають такі лексеми: *торба, ківш, мірка, лантух, кишеня, віз* та ін.: **міряти мірками (міркою, ковшем) гроші**. *Бути дуже багатим, мати великий капі-*

тал (ФСУМ, с. 494). У свідомості британців – лексеми: *mint* (велика сума, купа), *pot* (горщик, казанок): **pots of money** (букв.: горщики грошей) (OALD, р. 1133) *розм.* дуже велика сума грошей.

2. Фразеологічні одиниці, які містять найменування грошових одиниць і/або їхніх номіналів в українському ФФ складають 91 ФО, тоді як в англійській мові ФО без лексичного компонента «гроші», але з цілісним значенням, яке має сему «гроші» – 99 ФО.

Розглянемо найменування грошових одиниць за зменшенням частотності їхнього вживання. В українському ФФ: *копійка/копійчина/копійчка/ (ні)коп'я, п'ятак, гріш, карбованець, шеляг, шаг, срібняки, червінець, катеринка та ін.: спустити все до копійки* – розтратити всі гроші (СФСУМ, с. 265); **за п'ятак (за п'ятака)** зі сл. *продавати, продаватися і под., зневажл.* Не вагаючись, з готовністю (СФУМ, с. 589).

У британському ФФ (за зменшенням частотності): *penny* (мн. *pennies* – британська монета, яка була в обігу до 1971 р. 12 пенні = 1 шилінгу), *twopenny, pence* (мн. від *penny*), *halfpence, twopence/tuppence, fivepence, sixpence, ninepence, pound* (грошова одиниця Британії вартістю 100 пенсів), *farthing* (старовинна Британська монета вартістю 1/4 старовинної пенні), *shilling* (Британська монета вартістю 12 старовинних пенсів), *crown* (старовинна британська монета вартістю 5 шилінгів), *noble* (старовинна англійська золота монета, що дорівнювала шести шилінгам восьми пенсам): **not care / give tuppence for sb/sth** (букв.: не турбуватись/переживати за когось/щось) Думати, що хтось/щось є неважливим або не має цінності (OALD, р. 1589); **not have a penny to your name** (букв.: не мати пенні до твого/вашого імені/прізвища) Мати дуже мало грошей (CCID, р. 255).

У ФФ двох етносів ФО, які містять найменування грошових одиниць і/або їхніх номіналів насичені архаїчними найменуванням грошових знаків, що надає їм національно-культурного забарвлення.

Слід зазначити, що в українському ФФ грошові одиниці або їхні номінали здебільшого вживаються для демонстрації негативної оцінки суспільним явищам, діям, людям тощо, зокрема, у значеннях: нічого не вартий, нічого не заплатити, мізерна сума, обдерти до нитки, витратити, задарма, мало, нікчемний тощо: **без шеляга за душею**. Зовсім без грошей (ФСУМ, с. 962). Найбільш продуктивними у творенні ФО в українській лінгвокультурі є лексеми «копійка» і «п'ятак» (часто з прикметником «щербата/

щербатий» і «ламана/ламаний») і з негативною конотацією: *щербата копійка; щербаті копійки*). Дуже малі, мізерні гроші (СФУМ, с. 307). Лише декілька ФО передають позитивне або нейтральне ставлення: *карбованці брясчать*. Є гроші в кого-небудь (СФУМ, с. 288); *як (мов, ніби і т. ін.) за (на) гріш маку*. Дуже багато (СФУМ, с. 172).

У британській лінгвокультурі грошові одиниці або їхні номінали здебільшого вживаються для висловлення позитивної або нейтральної оцінки певного явища, дії тощо, зокрема, у значеннях: коштувати купу грошей, заробляти чесною працею, багато грошей, вигідна угода/операція, бути ощадливим, багато заробляти, сума, яка дає прибуток і т. ін.: *put in your two pennyworth* (букв.: вкласти свої дві монети вартістю пенні) *розм.* викласти свою думку про щось/щодо чогось, навіть якщо люди не хочуть її чути (OALD, р. 1077). Найбільш продуктивними у творенні ФО як з позитивною, так і з негативною конотацією є лексеми “penny” і “pence”: *more kicks than halfpence* (букв.: більше стусанів аніж півпенса) більше неприємностей, ніж користі (*звич. вжив. з дієсловом to get (отримувати)*) [частина виразу *monkey's allowance – more kicks than halfpence*] (АУФС, с. 678).

В англійському ФФ зустрічаємо евфемізм *spend a penny* (букв.: витратити пенні) (OALD, р. 1418), який вживається у ситуаціях, коли потрібно тактовно повідомити про необхідність піти до вбиральні. Фіксуємо і національно-марковані ФО розмовно-побутового стилю: *the penny drops* (букв. пенні впало) (CCID, р. 279) застосовується у значенні «нарешті дійшло» (за припущенням цей фразеологізм походить від необхідності вкинути монету в ігровий автомат, щоб він почав працювати). *Halfpenny*, монета низької номінативної вартості, спричинила творення фразеологізмів на позначення чогось дешевого, неякісного тощо: *halfpenny lick* (букв.: лизання півпенні) (дешево) вуличне морозиво.

Описуючи характер людини або її зовнішній вигляд за допомогою властивості грошей, грошових одиниць і/або їхніх номіналів, ФО розкривають не лише особливості поведінки людини, але й психологію, ментальність усього етносу, що додатково підкреслює антропоцентричну направленість фразеологізмів. В українському ФФ виявляємо такі фразеологізми: *тугий на гроші*. Скупий (СФУМ, с. 726); *пара п'ятак*. Схожі між собою якимись, *перев.* негативними рисами, якостями і т. ін. – варті один одного (ФСУМ, с. 607); *розмінювати/розміняти (честь) на п'ятаки*.

Бути дріб'язковим заради власної користі, вигоди (СФУМ, с. 612); *як нова копійка*. Чистий, охайний, підтягнений, свіжий (ФСУМ I, с. 389); *як (мов, ніби і т. ін.) карбованцем обдарувати*, з сл. подивитися, глянути і т. ін. Дуже виразно (ФСУМ, с. 564).

У британському ФФ знаходимо дещо більше ФО з лексичним компонентом *money* або з назвами грошових одиниць і/або їхніх номіналів, які метафоризують внутрішні якості людини або її зовнішній вигляд. Найбільш продуктивною виявилась лексема *penny* – 5 ФО, з них лише одна описує дотепність, решта – такі негативні людські якості, як зарозумілість, скупість, жадібність та дріб'язковість: *pinch pennies* (букв. заощаджувати пенні) (OALD, р. 1100) – *penny pincher* – скнара; *want twopence in the shilling* (букв.: хотіти два пенси в шилінгу) – бути дурним/безглуздом (АУФС, с.991) – за допомогою лексем *twopence* і *shilling* висміюється людська дурість/безглуздість. Ефект глузування створюється за рахунок невідповідності номіналів, оскільки до 1971 року один шилінг дорівнював 12 пенсам. Лексема *sixpence* (шість пенсів – британська монета, що карбувалася з 1551 по 1971 рр. також відома як «tanner»). Спираючись на закладену у британський мовний свідомості фонову інформацію про номінативну вартість грошових одиниць, передає комплімент, який може бути потрактований неоднозначно: *the same old sixpence* (букв.: усе та сама стара шестипенсова монета) – *розм.* ні трішки не змінився, все такий же (АУФС, с.834). Лексема *money* бере участь у створенні лише однієї ФО на позначення такої людської вади, як продажність: *any man's money* (букв.: гроші будь-якої людини) – готовий за гроші робити все що завгодно (АРФС, с. 22).

Найбільш продуктивно у ФО, які описують людину (здебільшого із пейоративним забарвленням) в українському ФФ використовується лексема *п'ятак*, а у британському – лексема *penny*.

Національною особливістю українських ФО з назвами грошових одиниць, які вербалізують концепт ГРОШІ у зазначеній лінгвокультурі, виступає використання національно-культурних компонентів – етнонімів: *як (мов, ніби) циган копійки*, зі сл. не хотіти, *ірон.* уживається як категоричне заперечення (СФУМ, с. 756). У британському ФФ у зазначеній номінації фразеологізмів не виявлено, натомість знаходимо ФО із латентною семою *гроші* із компонентом-етнонімом *Dutch*, які мають яскраво виражену негативну конотацію, що, очевидно, пов'язано з англо-голландською конкуренцією на морях

та з війнами у XVII ст.: *Dutch bargain* (букв.: датська угода) – 1) угода, операція, що закінчується випивкою; 2) угода, що вигідна лише для одної сторони (АУФС, с. 296).

Дошкульне українське почуття гумору та дотепне британське проявляється у таких фразеологізмах: *знову за рибу гроші, жарт*. Уперто наполягати на чомусь, настирливо повторювати те саме (СФУМ, с. 172); *tuck in your twopenny жарт*, (букв.: зжери свою монету у два пенси) – нагніть голову (АУФС, с. 968) та *penny-in-the-slot smile* (букв.: посмішка пенні у автоматі) – холодна, завчена посмішка (АУФС, с. 754).

Окремо слід розглянути найбільш представлену групу фразеологізмів у яких сема *гроші/money* представлена імпліцитно (86% українських і 85% британських ФО): *набитий (повний) гаманець*. 1. Багато грошей. 2. *у кого*. Хто-небудь має багато грошей (СФУМ, с. 146); *to be / live in clover* (OALD, p. 269) (букв.: бути/жити у конюшині) *розм.* – мати достатньо грошей на комфортне життя. Ця латентна інформація видобувається зі світосприйняття етносу [16, с. 297], оскільки у мові культури слова набувають додаткової, культурної семантики.

Значна кількість ФО третьої групи свідчить про перетин концепту ГРОШІ з іншими концептами, про метафоричність фразеологізмів загалом та національно-специфічну своєрідність менталітетів двох етносів.

Відібраний матеріал дає змогу побачити приклади того, як ідея духовних, матеріальних та етичних відносин відображається у закодованій інформації українського й британського фразеологічного фонду. Зокрема в українських фразеологізмах сема *гроші* часто закодована у назвах таких продуктів харчування, як *хліб, мед, масло, сир, сметана, мак, бублик, ковбаси, сало* та ін., які є українськими національними реаліями: *ласий на чужі ковбаси*. Охочий поживитися за чий-небудь рахунок: жадібний (ФСУМ, с. 416).

Варто зазначити, що найчастіше в українських фразеологізмах у латентному значенні «гроші» вживається номен *хліб* (45 ФО), що підкреслює його значущість для української національної свідомості. Отже, його можна розглядати як найголовнішу національну реалію: *мати шматок хліба* - добувати засоби, необхідні для існування (СФСУМ, с. 579); *хліб і до хліба*. Необхідні засоби для існування; достаток (СФУМ, с. 745).

На відміну від паремійного фонду [10], у фразеологічному фонді англійської мови назви продуктів харчування, які мають у семантичній структурі сему *money*, представлені достатньо

широко (за зменшенням частотності вживання): *bread* (хліб), *bean* (квасоля), *gravy* (підливка), *cake* (торт/пиріг), *fat* (жир), *butter* (масло), *dough* (тісто), *eggs* (яйця), *bacon* (грудинка/бекон), *pork* (свинина) та ін.: *not have a bean* (букв.: не мати і квасолі) – мати дуже мало грошей (*bean* *сленг* – монета, гроші) (CCID, p. 21).

У британському фразеологічному фонді лексема *bread* (18 ФО) також переважає інші лексеми на позначення латентної семи *money*: *take the bread out of sb's mouth* (букв.: забрати хліб з рота) (OALD, p. 171) – забрати в когось роботу, щоб вони більше не могли заробляти досить грошей на прожиття. Це свідчить про універсальність сприйняття важливих для кожного етносу реалій.

В українській мовній свідомості лексеми (за зменшенням частотності вживання): *жменя, кишеня, калитка, капшук, ківш, лопата, мішок, гаманець, скриня, торба, чаша, діжка* та ін. часто замінюють компонент значення «гроші»: *набитий (повний) гаманець*. 1. Багато грошей. 2. *У кого*. Хто-небудь має багато грошей. (СФУМ, с. 146); *набивати кишені (калитку, капшук)*. Багатіти, наживатися (*перев.* нечесним шляхом) (ФСУМ I, с. 517); *повна торба*. Дуже багато (СФУМ, с. 717). Слід зазначити, що лексема *торба* в українському ФФ здебільшого вживається у ФО на позначення «жебракувати, старцювати»: *іти (ходити)/іти з торбами* (з *торбою*). Жебрати, просити милостиню (СФУМ, с. 280).

У британській мовній свідомості сема *money* часто закодована у лексемах *cap, purse, pot, pocket, cupboard, fistful* та ін.: *hold the purse strings tight* (букв.: тримай гаманець зав'язаним) (CCID, p. 296) – контролювати витрати грошей у певній сім'ї, організації чи країні.

У значенні «жебрати, просити милостиню» в англійському ФФ зустрічаємо лексему *cap*: *cap in hand* (CCID, p. 179) (букв.: капелюх у руці) – дуже покійно та з повагою просити гроші або іншу допомогу. У британському ФФ знаходимо нетрадиційну лексему *cupboard* (шафа, буфет) на позначення семи *money*: *the cupboard is bare* (OALD, p. 358) (букв.: шафа порожня) – немає грошей для чогось.

Отже, показником багатства, великої кількості грошей в українській мовній культурі виступають лексеми *кишеня, мішок і гаманець*. У британській мовній свідомості це лексеми *purse і pocket*. Показники бідності, нестатків в українському ФФ – лексеми *торба і сума*, тоді як у британському ФФ – *cap*.

У ФФ української і британської культури виявлено достатньо багато ФО із компонентом-сома-

тизмом. Водночас кожна з мов виявляє свою специфіку у їхньому фразеологічному використанні, отже фразеологічні компоненти-соматизми формують культурно-національну картину етносів. У британській мовній свідомості (за зменшенням їхнього вживання): *hand* (рука), *fingers* (пальці), *mouth* (рот), *foot* (стопа), *body* (тіло), *bones* (кості), *palm* (долоня), *throat* (горло), *nose* (ніс) та ін.: **cost an arm and a leg** (OALD, p. 652) (букв. коштувати руку і ногу) – підкреслити, що щось коштує великої суми грошей.

В українській лінгвокультурі: *руки*, *рот*, *пальці*, *шия*, *плечі*, *ноги*, *ніс*, *губи*: **сидіти на шиї (на плечах)** – жити за чужий рахунок, бути на утриманні (СФСУМ, с. 607); **пнутися на ноги**. Дуже прагнути поліпшити своє матеріальне становище, розжитися, розбагатіти (ФСУМ, с. 650).

Отже, для обох культур найбільш вживаним компонентом-соматизмом виступає лексема *руки/hand*, але в українській мовній свідомості зазначена лексема має здебільшого негативне конотативне забарвлення: **нечиста рука**. Безчесна, непорядна людина, здатна красти, шахрувати (ФСУМ, с. 764); **давати в обидві руки (жмені)** – не дати нічого (СФСУМ, с. 213).

Латентна сема *гроші/money* вгадується і у ФО, які описують хабарництво. У відібраних нами стійких одиницях українського ФФ це лексеми *рука/ручка*, *лапа* з дієсловами покласти, дати, приліпати/липнути: у **(на) лапу**, з сл. **дати, покласти** і т. ін., фам. Плата за які-небудь послуги або винагорода за щось; хабар (ФСУМ I, с. 416); **слабість на праву ручку**, ірон. хабарництво (СФУМ, с. 661). У британському ФФ це лексеми *hook* (гачок), *palm* (долоня, жменя), *wheel* (колесо), *key* (ключ), *gifts* (подарунки) та ін. з дієсловами *to angle* (перекручувати, підмазувати), *to take* (брати), *to grease* (мазати, мастити), *to oil* (мастити, змазувати) та ін.: **grease someone's palm** (CCID, p. 272) (букв.: мастити чиюсь долоню) – давати комусь хабара.

У британському ФФ знаходимо значну кількість ФО (27), що об'єктивують когнітивне твердження «гроші – ризик (азарт)» з лексемами: *chips* (фішка у грі/розм. гроші), *jackpot* (великий виграш), *horse* (кінь), *dice* (гральні кості), *stake* (карта (у ставках тощо), заклад (у парі)) та ін.: **hit the jackpot** (OALD, p. 708) (букв.: влучити (у) / натрапити (на) великий виграш) – зірвати джек-пот.

В українському ФФ знаходимо лише 6 ФО (здебільшого запозичених), які відносяться до цього

твердження з лексемами: *ва-банк*, *карта*, *заклад*, *кін*, *козир*: **іти / піти в заклад**. Сперечатися на гроші, на яку-небудь річ і т. ін. (ФСУМ, с. 354).

Особливості мислення та сприйняття дійсності через її переосмислення та метафоризацію чітко проявляється у почутті гумору. Українська ментальність виразно виявляється у ФО, які містять парадоксальні сентенції, філософські міркування з елементами незрівнянного українського дошкульного гумору, що особливо притаманно українській етнічній свідомості: **бабин смик**. Парубок, який одружується зі старою багатою жінкою (ФСУМ, с. 834). Почуття гумору британців входить до домінант їхнього національного характеру, а особливістю англійського гумору є витончене глузування над собою – “self-deprecation” та над своїм оточенням: **avuncular relation жарт**. лихвар (*жарт*. побудований на двох значеннях слова *uncle*: 1) дядько і 2) лихвар) (АУФС, с.56).

Висновки. Аналіз семантики фразеологічних одиниць, які концептуалізують поняття «гроші», дав змогу реконструювати деякі фразеологічні смисли, закодовані в мовній свідомості українців і британців. За результатами проведеного дослідження фразеологічних фондів української і англійської мов можемо зробити **висновок** про те, що концепт ГРОШІ має антропоцентричну спрямованість, посідає одне з найважливіших місць у ієрархії цінностей цих етносів, формує морально-ціннісну картину світу та відображає специфіку ментальності двох народів.

У фразеологічних фондах двох культур виявлено як багато спільного (універсального) у мовному втіленні концепту ГРОШІ, так і чимало етнокультурних розбіжностей, що зумовлюється особливостями історичного розвитку, духовною і культурною своєрідністю цих мовних спільнот. Підтвердження цьому знаходимо у національно-специфічних особливостях вербалізації означеного концепту двома етносами, а саме, у відмінностях метафоризації грошей, які полягають у проєкції знань із однієї понятійної області в іншу за допомогою образно-асоціативного мислення.

Перспектива подальших семантико-когнітивних досліджень концепту ГРОШІ в українській і англійській лінгвокультурах полягає у реконструкції когнітивної свідомості двох етносів шляхом подальшого студіювання лексико-фразеологічного представлення зазначеного концепту у зіставному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Башук Н. Концепт Geld/гроші в пареміях німецької і української мов. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 37. Т. 4. С. 9–12.
2. Богдан С. Регулятив гроші в епістолярний текстах Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. Вип. 6. С. 33–53.
3. Бондаренко К. Назви грошей в українській та англійській сленгових картинах світу. *Вісник СумДУ*. 2007. № 1. Т. 2. С. 68–72.
4. Голубовська І. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. ... дис. д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 2004. 38 с.
5. Городецька О. Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2003. 21 с.
6. Гудз І., Ладика О. Репрезентація концепту MONEY на фразеологічному рівні в англійській мові (на матеріалі тлумачних та фразеологічних словників англійської мови). *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 5. Т. 1. С. 51–56.
7. Кожушко І. Актуалізація концепту гроші в комунікації на тему мобільного зв'язку. *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2011. Вип. 31. С. 47–52.
8. Малиновська Г. Національні особливості вербалізації концепту «гроші» (на матеріалі паремійного фонду української і англійської мов) : зб. наук. праць. Київ : Логос, 2009. № 16. С. 295–307.
9. Малиновська Г. Польова структура паремійної зони концепту “money” в англійській мовній картині світу. *Лінгвістика : зб. наук. пр.* Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2010. № 1 (19). С. 85–96.
10. Малиновська Г. Концептуалізація поняття «гроші» у паремійному фонді української і англійської мов: зіставний аспект. *Мова і культура*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. Вип. 13. Т. I (137). С. 215–223.
11. Малиновська Г. Міжмовні кореляції паремійного представлення концепту «ГРОШІ» в українській і англійській мовах. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Філологія, педагогіка, психологія. 2010. Вип. 20. С. 39–44.
12. Малиновська Г. Концепт «ГРОШІ» в українській мовній картині світу. *Українська мова*. 2010. № 4. С. 75–84.
13. Попова З., Стернин И. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ: Восток – Запад, 2007. 314 с.
14. Степанов Ю. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва, 1997. 824 с.
15. Струк О. Асоціативне поле концепту ГРОШІ. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Мовознавство. 2009. № 16. С. 98–101.
16. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 494 с.
17. Мухайленко V. Exploring English-Ukrainian phraseology. *Науковий вісник УжНУ*. Серія : Філологія. 2019. Вип. 2 (42). С. 68–72.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ

1. Англо-русский словарь устойчивых словосочетаний = Collins COBUILD Dictionary of idioms. Москва : ООО «Издательство Астрель», 2004. 751 с. [1] с. (АРСУС).
2. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К.Т. Баранцев. 3-є вид., стер. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2006. 1056 с. (АУФС).
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. 3-е изд., стереотип. Москва : Рус. яз., 2001. 512 с. (АРФС).
5. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В.М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2008. 1104 с. (Словники України). (СФУМ).
6. Сучасний фразеологічний словник української мови / уклад.: Ярещенко А.П. та ін. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. 640 с. (СФСУМ).
7. Фразеологічний словник української мови / уклад.: В.М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 1993. 984 с. (ФСУМ).
8. Collins Cobuild Idioms Dictionary. Glasgow : HarperCollins Publishers, 2006. 410 p. + Thematic Index 87 p. (CCID).
9. Oxford Advanced Learners Dictionary. Oxford University Press 7th ed. 2006. 1715 p. (OALD).